

УДК 78.071.1:271.4(477)''1815/1915''

СТОРИНКИ ПІСЕННИХ ГАРМОНІЙ ОТЦЯ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО до 200-ліття від дня народження

Наталія КОБРИН

Львівська середня спеціальна музична
школа-інтернат імені Соломії Крушельницької

*Дайте руки, юні друзи,
Серце к серцю най припаде,
Най цезають тяжкі туги,
Ум охота най засяде.*
Маркіян Шашкевич

Року 2015 українство цілого світу відзначило 200-ліття від дня народження священика і композитора Михайла Вербицького, творчість якого, неймовірно органічно вкорінена в рідний український пісенний ґрунт, назавжди закарбувалася в національній пам'яті мелодією Державного славня “Ще не вмерла Україна”. Чи не вперше ювілей о. Михайла Вербицького отримав одночасно міжнародне визнання (ювілей оголошено ЮНЕСКО), державний і громадський розголос, важливий для музичної творчості мистця концертний і видавничий резонанс, повертаючи до життя припорошені столітнім архівним пилом твори. Варто згадати, що 1915 р. ювілей століття народження мистця заглушили битви Першої світової війни, однак вже в ті болючі, важкі часи його мелодія надихала на життя і чин.

У рамках двохсотлітнього ювілею в неділю 29 листопада 2015 р. в залі Львівської обласної філармонії відбулася знаменна подія: знову залунали хорові й інструментальні композиції о. М. Вербицького: улюблені та співані хори й Літургійні гимни, і зовсім невідомі, не лише любителям музики, а навіть фахівцям-музикологам, симфонії. Спричинилися до реалізації мистецького проєкту “Михайло Вербицький у музичній спадщині” Академічний симфонічний оркестр Львівської філармонії, диригент заслужений діяч мистецтв України Йосип Созанський (головний диригент Академічного симфонічного оркестру Чернівецької філармонії), лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка, Державна академічна хорова капела “Дударик” (мистецький керівник – народний артист України Микола Кацал, диригент – **Дмитро Кацал**), Львівський муніципальний хор “Гомін” (мистецький керівник і диригент – Руслан Ляшенко), Молодіжний хор Львівського державного музичного училища ім. С. Людкевича “Дівочі мрії” (диригент – Надія Поворозник), музикознавець,

кандидат мистецтвознавства Лілія Назар-Шевчук, кандидат філологічних наук Оксана Івасюк (Чернівці) за сприяння Міжнародного благодійного фонду “Україна-3000” в особі Катерини Ющенко, видавничого дому “Букрек” (директор Дарина Москалець), а також колективу Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника (Інститут дослідження бібліотечних мистецьких ресурсів).

Талановитий музикант, “символ національного відродження”, “найкращий виразник національних думок і змагань”, “великий батько” української музики в Галичині, “композитор, який писав кров’ю свого серця”¹ – такими епітетами окреслювали значення творчості о. Михайла Вербицького майже століття тому. Він перебув духовну й світоглядну еволюцію, типову для українського галицького священства XIX ст.: захоплення українською народною піснею й етнографією, знайомство з українською творчістю Наддніпрянщини, передовсім із поезіями і драмами І. Котляревського, опанування досконалості духовних хорових концертів Д. Бортнянського, пробудження національної свідомості, яка врешті розквітла в найкращих його творах – хорі “Ще не вмерла Україна” на слова поета й етнографа П. Чубинського, величому оркестрально-хоровому “Заповіті” Т. Шевченка. Показово, обидва музичні твори неначе духовно об’єднали поділену в той час кордонами імперій Україну, а ім’я Т. Шевченка справді увінчало музичну творчість М. Вербицького.

Творчий шлях о. М. Вербицького – це ніби вишите життя “червоними і чорними нитками”, як у пісні Д. Павличка: поетична природа українського Надсяння, де композитор народився у с. Явірник Руський (1815), раннє сирітство, гімназія та Катедральний хор-музична школа при соборі св. Іоанна Хрестителя у Перемишлі (до 1833), в якому єпископ Іван Снігурський зібрав талановитих українських дітей, врешті – Львівська духовна семінарія.

Мистецьке формування композитора і його богословські студії у Львівській духовній семінарії (друга половина 30-х рр. XIX ст.) співпали із вершинними роками діяльності “Руської Трійці”. Одночасно з М. Вербицьким там навчалися Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький, Микола Устиянович, саме в ті роки виходили друком перші в Галичині видання українською мовою, серед них і знаменита “Русалка Дністровая”. На жаль поки що не знайдено прямих свідчень про контакти Маркіяна Шашкевича та Михайла Вербицького, чи певної причетності композитора до діяльності “Руської Трійці”. Однак атмосфера творення перших українських галицьких видань, перших мандрівок для збирання українського фольклору та етнографічних вистав у стінах Львівської духовної семінарії в 30 х рр. XIX ст. (І. Франко свого часу назвав М. Вербицького учасником семінарського театру²), проблеми мовної полеміки, культ духовної

¹ *Людкевич С.* Михайло Вербицький та українська суспільність (Реферат прочитаний на святочній академії в Яворові). // Станіслав Людкевич. Дослідження, статті, рецензії, виступи: у 2 т. / Упор. З. Штундер – Т. 1. Львів, 1999. – С. 347.

творчості Дмитра Бортнянського – все це не могло не закарбуватися в його душі та пам’яті. Зерна цієї атмосфери згодом проросли творчими контактами із поетами М. Устияновичем і В. Шашкевичем, а також зверненням до творчості Т. Шевченка і П. Чубинського. Згодом у його житті були зароблені мізерні копійки за уроки музики, важкі поневіряння по бідних галицьких провінціях, перемишльський український театр у часі “весни народів” 1848–1849 рр. і твори, які прославили М. Вербицького як композитора, священича праця у с. Млини Ярославського повіту, театр “Руської Бесіди” та перші шевченківські концерти у Львові, останні визначні композиції.

Насправді, до 1939 р. українські хори Галичини часто виконували композиції о. М. Вербицького: окремі фрагменти його Літургії постійно, й у найважчі часи звучали у храмах навіть невеликих містечок і селищ; мелодрама “Підгір’яни” ставилася свого часу з незмінним успіхом (не менше 500 вистав упродовж ХІХ – початку ХХ ст.) та навіть увійшла до репертуару театру М. Кропивницького; у шевченківських концертах львівської української громади неодмінно звучав “Заповіт”; іноді виконувалися й симфонії, партитури яких після смерті автора з огляду на складні історичні реалії розкидало по приватних збірках (їх знайдено у фондах П. Бажанського, Й. Кишакевича, Д. Січинського). Заборонами радянських часів було вилучено з концертного ужитку більшість творів мистця, однак цензори не змогли заглушити голоси мелодій о. Михайла Вербицького. До національної, державної та фольклорної мистецької скарбниці увійшли гимн “Ще не вмерла Україна”, пісні “Верховино, світку ти наш” та “Гей, браття опришки” з драми М. Устияновича “Верховинці”.

Відома до сьогодні композиторська спадщина о. М. Вербицького вирізняється серед музичної творчості галицьких українців ХІХ ст. різноманіттям та своєрідним стилістичним і мелодійним шармом. Він – творець хорового стилю в українській музиці Галичини ХІХ ст., найбільший духовний композитор доби після Д. Бортнянського, талановитий симфоніст (ця жанрова ніша в українській музиці ХІХ ст. досі мало досліджена), перший театральний композитор у Галичині, чи не єдиний український композитор-гітарист ХІХ ст.

Музичний портрет о. М. Вербицького як хорового, передовсім, духовного композитора та автора симфоній репрезентували два відділи концерту, яким провадила музикознавець Софія Іванова.

Перша частина концерту відродила неповторну атмосферу мелодійних взорів і пастелевих барв старогалицького хорового співу а *cappella*. Відкривали концерт т. зв. “чоловічі квартети”, тобто вокальні мініатюри у виконанні хорів “Гомін” та “Дударик”: “Хор циган” із мелодрами І. Гушалевича “Сільські пленіпотенти”, “Туга за милим” (“Поїхав милий, лишилася туга”) – єдиний збережений фрагмент зі співогри Ю. Желехівського “Панщина” в аранжуванні для соло і хору (обидві

² Франко І. Руський театр у Галичині // Франко І. Зібрання творів: у 50-ти томах. – Т. 26. Київ, 1980. С. 367.

мініатюри свого часу було надруковано як самостійні твори у збірнику композитора о. В. Матюка “Боян”) та пісня “На погибель” (“Дай, дівчино, нам шампана”) на слова В. Стебельського – більше популярна з назвою “Тост до Русі”. Варто зауважити, всі три мініатюри належали до дуже відомих і виконуваних у Галичині до 1939 р., а “Тост до Русі” С. Людкевич у 20-х рр. ХХ ст. навіть пересилав для публікації у Харків.

Фрагменти Літургій – “Слава Отцю”, “Єдинороний Сину”, “Трисвяте”, “Алілуя”, “Милість миру”, “Тебе поєм”, “Достойно є воістину”, “Ангел вопіяше”, “Хваліте Господа з небес”, “Отче наш” – хори виконували почергово і спільно. Сполучення зусиль двох (“Гомін” і “Дударик”) чи трьох (“Гомін”, “Дударик”, “Дівочі мрії”) хорів місцями дозволяло досягти вражаючого об’ємного звучання. А знаменитий гімн “Отче наш” а-moll, співаний у багатьох греко-католицьких церквах Західної України, підхопив цілий зал. Доречно зауважити, що Літургія о. М. Вербицького для чоловічого хору (перевидання і факсиміле) 2015 р. врешті вийшла друком у видавничій серії “Пам’ятки сакральної музики Перемиської єпархії, т. II” (Перемишль).

Значення львівської прем’єри відроджених із небуття симфоній о. М. Вербицького важко переоцінити: інформація про них в музикознавчій літературі донедавна зустрічалася без жодної конкретики і навіть без точної кількості симфоній автора. У програму другої частини львівського концерту увійшли три симфонії з різних періодів творчості М. Вербицького. Це яскраві, витончено-делікатні композиції, пронизані пружинною енергією української коломийки, щільно насичені мотивами українських народних пісень, в яких подекуди можна було вловити майбутні мелодії стрілецької пісенної творчості. У залі філармонії було чути голоси слухачів, які підхоплювали знайомі інтонації та доспівували їх. Однак, дивовижно, доспівані слухачами мелодії – це мелодії, що розквітли піснями згодом, на початку ХХ ст. (ознака унікального таланту – таланту, який чує і концентрує у творчості найкращі духовні та мистецькі думки цілої нації). Не випадково саме симфонії викликали справжній шквал овацій слухачької публіки, яка віддавала належне захопленому та надхненному музикуванню симфонічної оркестри Львівської філармонії під керуванням Й. Созанського.

Справжня окраса концерту – “Заповіт” о. М. Вербицького на слова Т. Шевченка, прем’єра якого відбулася на першому Шевченківському концерті у Львові далекого 1868 р. Тріумфальне звучання восьмиголосого хору зі симфонічною оркестрою “Поховайте та вставайте, кайдани порвіте” (дуже доречною була співучасть усіх трьох хорів) – своєрідне *motto* цієї величавої музичної поеми, яке привертає увагу своїм контрастом з іншим наспівом “Заповіту” – відомою з дитинства розлогою ліричною піснею Г. Гладкого. Поет у баченні о. М. Вербицького наче постає у всій величі істинного Пророка та у своїй невмирущій славі. Вражаюче об’ємне звучання величезного хору (“Гомін”, “Дударик”, “Дівочі мрії” спільно) та оркестри (всі виконавці насилу помістилися на сцені філармонії) розкрило творчість о. М. Вербицького у невідомому

ракурсі – творця монументальних вокально-інструментальних форм.

Гимн “Ще не вмерла Україна” в могутньому звучанні трійного хору, симфонічної оркестра і публіки завершив ювілейний концерт.

Окремо варто відзначити презентацію мультимедійного проєкту видавничого дому “Букрек” до 200-річчя від дня народження о. Михайла Вербицького, якою почався другий відділ ювілейного концерту:

МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ: вибрані твори/ Упорядк. Й. Созанського, О. Івасюк, передм. Л. Назар-Шевчук. – Чернівці: Букрек, 2015. – 336 с., іл.

Це унікальне видання (наклад 1000 примірників) – велика ілюстрована книга, призначена для учнів музичних шкіл, студентів консерваторій, викладачів, музикантів, мистецтвознавців, оркестрових колективів і диригентів України та закордоння, вперше подає партитури десяти симфоній о. М. Вербицького, які збереглися у сховищах Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Книга “Михайло Вербицький: вибрані твори” стала справжнім дарунком для усіх поціновувачів національного мистецтва, рівно ж – музичної творчості о. М. Вербицького. По-перше, – зібрано невідомі навіть фахівцям твори мистця, по-друге, – всі вони є симфонічними композиціями. Варто підкреслити, що друкована спадщина о. М. Вербицького досьгодні обмежувалася вокально-хоровою музикою (виняток – публікація співогри “Верховинці”, до якої входила й увертюра).

Мета реалізації цього важливого видавничого проєкту “висвітлити, зберегти, а головне – увести в живий процес музикування одні з перших українських симфонічних та вокально-оркестрових творів”³. Необхідність повернути до активного культурного і концертного обігу всю музичну україніку, всю палітру творчості українських композиторів варто особливо наголосити в роботі авторського колективу й організаторів акції. Не випадково під час презентації прозвучали гострі слова С. Людкевича (цитовані у передмові до книги) про “наших музичних “модерністів”, які голосять “urbi et orbi, що культ для Вербицького та нашої старої музики не має у нас уже ніякого смислу, що наша новітня музика пішла вже так високо й далеко, що Вербицький їй уже нічого дати не в силі”. Славетний композитор і музиколог попереджав у своїх статтях, що “не було б гіршої помилки, як ця, коли б ми в ці зрадливі теореми стали вірити. Вербицький і наші старі композитори, хоча й не мали відповідних технічних засобів компоновання, знали, чого хочуть і писали так, як почували, кров’ю серця”⁴. Відродження і концертне виконання симфоній о. М. Вербицького є вагомим щаблем до подолання цієї помилки й історичної несправедливості.

Передмова до видання “Симфонії Михайла Вербицького”, автор Л. Назар-

³ Михайло Вербицький: вибрані твори/ Упорядк. Й. Созанського, О. Івасюк, передм. Л. Назар-Шевчук. – Чернівці: Букрек, 2015. – С. 12.

⁴ Людкевич С. Михайло Вербицький та українська суспільність (Реферат прочитаний на святочній академії в Яворові). // Станіслав Людкевич. Дослідження, статті, рецензії, виступи: у 2 т. / Упор. З. Штундер – Т. 1. Львів, 1999. – С. 348.

Шевчук⁵, – це детальний путівник зі симфоній композитора. Автор, передовсім, орієнтує майбутнього слухача у фактах життєпису мистця та подає історію написання симфонічних творів. Аналітичні студії тематично-інтонаційної, тембральної й композиційної структури кожної з десяти симфоній, які наближають передмову до поважної наукової статті, зацікавлять і любителів класичної музики загалом, і вибагливих фахівців диригентів та оркестрантів.

Видання симфоній о. М. Вербицького презентували голова наглядової ради Міжнародного благодійного фонду “Україна-3000” Катерина Ющенко, кандидат філологічних наук, доцент Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, старший науковий співробітник Національного музею історії України Оксана Івасюк, кандидат мистецтвознавства, Ph. D, доцент кафедри історії музики Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка Лілія Назар-Шевчук. Короткі та змістовні виступи підготували настрій симфонічної частини концерту: родинний спогад про мелодію гімну “Ще не вмерла Україна” (К. Ющенко), презентація видання “Михайло Вербицький: вибрані твори” (О. Івасюк), вартість композиторської творчості о. Михайла Вербицького та важливість пошуку, наукового видання, концертного виконання національної музичної спадщини (Л. Назар-Шевчук).

У підсумку варто згадати ще й повний зал Львівської філармонії, широке представництво львівської громадськості, щире піднесення публіки, яка із вдячністю нагороджувала оплесками організаторів та виконавців акції, прекрасне музикування оркестри та хористів, серед яких були й найменші солісти – учасники “Дударика”.

Цим концертом гідно вшановано пам’ять композитора о. Михайла Вербицького. Подія стала переконливим щаблем для повноцінного відродження усієї його музичної спадщини.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2016

Прийнята до друку 21.11.2016

⁵ Назар-Шевчук Л. Симфонії Михайла Вербицького. // Михайло Вербицький: вибрані твори/ Упорядк. Й. Созанського, О. Івасюк, передм. Л. Назар-Шевчук. – Чернівці: Букрек, 2015. – С. 5–28.